

معرفی متون چاپ شده

ع. روحبخشان*

تصحیح: جلیل اخوان زنجانی / تهران: میراث مکتوب(و) فرهنگستان علوم، ۱۳۸۲، پنجاه و هشت + ۱۹۶ + ۲ ص (مقدمه به انگلیسی).

جهان دانش ترجمه‌ای است از الکفایة فی علم الهيئة که شرف الدین مسعودی به عربی نوشته بود و خودش در سال ۵۴۹ ق آن را به فارسی برگردانده است. مباحثی همچون اثبات مرکزیت زمین، کروی بودن زمین، اوضاع جزایر خالدا، پیوستگی اقیانوسهای اطلس و هند، وضع ستاره جدی، قطب عالم، میل اعظم... در دو «مقاله» طرح و بررسی شده‌اند. مقدمه مفصل مصحح و چند فهرست از جمله «نمایه اصطلاحات» به فهم کتاب کمک می‌کند.

تاریخ عالم آرای امینی / تألیف فضل الله روزبهان خُنجی اصفهانی، تصحیح محمداکبر عشیق. - تهران: میراث مکتوب، ۱۳۸۲، هفتاد و هشت + ۵۱۹ ص.

یکی از نعمتهایی که خداوند بهره زبان و ادب فارسی و فرهنگ ایرانی کرده است وجود شماری نامحدود متون به نظم و نثر است که از آغاز پیدایی و رونق زبان فارسی تاکنون پدید آمده‌اند و در گوشه‌های کتابخانه‌های خصوصی و عمومی داخل و خارج یافت می‌شوند و در سالهای اخیر در پرتو توجه دانشمندان و پژوهندگان ایرانی و خارجی به صورتی مطلوب و منقح به زیور چاپ آراسته شده‌اند.

چون همه این متون در دسترس نیستند و همگان از وجود آنها آگاهی ندارند آینه میراث از این شماره، در حد مقدور، به معرفی تدریجی متون چاپ شده اقدام می‌کند به این امید که پس از چندی فهرستی توصیفی از آنها در دسترس باشد. این کار را با معرفی اجمالی متونی که در سال ۱۳۸۲ به وسیله مؤسسه «میراث مکتوب» و انتشارات اساطیر به چاپ رسیده‌اند آغاز می‌کنیم.

جهان دانش / شرف الدین محمد بن مسعود مسعودی، مقدمه و تحقیق و

*. سردبیر مجله لقمان.

فضل الله روزبهان خُنجی اصفهانی: متخلص به «امین» و معروف به «خواجه ملا» و «خواجه مولانا» در نیمه دوم سده نهم و نیمه اول سده دهم می‌زیست و چون حنفی مذهب بود پس از برآمدن شاه اسماعیل صفوی به ماوراءالنهر رفت و به دربار محمدخان شیبانی پناه برد. او پیش از آن در خدمت سلاطین آق‌قوینلو (خانواده اوزون حسن) سر می‌کرد و مخصوصاً در دربار سلطان یعقوب احترام و اعتبار تمام داشت و به سفارش همو این کتاب را تألیف کرد که مهمترین و دقیق‌ترین تاریخ حکومت خانواده آق‌قوینلو و خاندان صفویه تا برآمدن شاه اسماعیل است. مؤلف، که خود شاعر و ادیبی زیر دست و فقیهی عالم بوده است، در غالب موارد اشعار خود و شاعران دیگر را در تأیید قضایا نقل کرده است.

کلیات بسحق اطعمه شیرازی / مولانا جمال الدین ابواسحق حلاج اطعمه شیرازی معروف به بسحق اطعمه شیرازی، تصحیح منصور رستگار فسایی. - تهران: میراث مکتوب، ۱۳۸۲، صدوسی و یک + ۳۳۰ ص.

مولانا شیخ ابواسحاق اطعمه شیرازی در اواسط سده هشتم در شیراز زاده شد. در همان شهر تحصیل کرد و در ربع اول سده نهم که چهل پنجاه ساله بود در سلسله ندمای سلطان اسکندر پسر عمر شیخ جای داشت. او بر غالب دانشهای زمان خود تسلط داشت، اما تبحر او مخصوصاً در زمینه علوم تغذیه و انواع خوردنیها بود و

حتی می‌توان گفت که عمری دراز در راه کسب این علوم صرف کرده بوده است. او در عین حال ادیبی نکته سنج و تقاد و طنز پرداز بود و در نظیره گوئی و تقیضه‌سازی دست چیره داشت. وفات او را در سال ۸۲۷ یا ۸۳۰ نوشته‌اند. از او چند اثر به نظم و نثر باقی مانده است. مثل سفره‌کنز الاشتهای به شعر و بغرنامه و خوابنامه به نثر. کتاب با «نمایه غذاها» به پایان می‌رسد.

سندباد نامه / تألیف محمدبن علی ظهیری سمرقندی، تصحیح دکتر محمدباقر کمال الدینی. - تهران: میراث مکتوب، ۱۳۸۲، پنجاه و شش + ۳۱۱ ص.

محمدبن علی بن حسن ظهیری کاتب سمرقندی، چنان که از لقبش بر می‌آید از کاتبان و ادیبان سده ششم ه. و صاحب یعنی مسؤول دیوان رسائل و مکاتبات قلع طمغاج خان از پادشاهان آل افراسیاب در ماوراءالنهر بوده است که عمده شهرت خود را مدیون تألیف سندبادنامه است. این کتاب کهن‌ترین و زیباترین آثار ادبی زبان فارسی در آداب کشورداری و رفتار پادشاهان با مردم است و مؤلف با به کار گرفت آیات قرآن، احادیث، اشعار و امثال فارسی و عربی و آراستن آنها به صنایع ادبی متنی شایسته پدید آورده که از شاهکارهای ادب فارسی است و به چند زبان اروپایی از جمله فرانسوی و روسی ترجمه شده است.

بکوه و بئودسف / تألیف علی بن محمد نظام تبریزی، پیشگفتار و ویرایش و نمایه‌ها از دکتر محمد روشن. - تهران:

میراث مکتوب، ۱۳۸۲، پنجاه و هشت + ۴۸۳ ص.

علی بن محمدنظام تبریزی که در سالهای ۷۴۰ تا ۸۰۱ در غرب ایران (عمدتاً تبریز و بغداد) می‌زیسته است ادیبی شاعر و دانشور بوده که عمر را بیشتر در مطالعه متون عربی و فارسی گذرانده و چند کتاب تألیف کرده است همچون ریاض الملوک فی ریاضیات السلوک و همین بلوهر و بیودسف که تلخیص و تهذیبی است از یک تألیف مفصل‌تر که در کتابخانه سلطان احمد جلایر جای داشته است.

بلوهر و بیودسف کتابی است آیینی و اخلاقی که در اصل به زبان پهلوی بوده و به عربی برگردانده شده بوده است. داستانی است بس کهن که ترجمه‌های کامل و ناقص از آن به سریانی، گرجی، یونانی و غیره در دست است.

تحفة الملوک / تألیف علی بن ابی حفص بن فقیه محمود الاصفهانی، تصحیح علی‌اکبر احمدی دارانی. - تهران: نشر میراث مکتوب، ۱۳۸۲، سی و چهار + ۱۸۲ ص.

کتاب که در حدود اواخر سده ششم و اوایل سده هفتم در تألیف شده است حاوی پانزده باب در خرد، دانش، نادانی، سخن، حکمت، دوست، دشمن، فرزند، پادشاهی، خدمت پادشاه، صبر و شتاب، نیکی و بدی، خوی نیک و خوی بد، نهفتن راز، دنیا و حرص آن. مؤلف پس از تعریف هر موضوع چند آیه یا حدیث و نیز اقوالی از حضرت علی(ع)، ابوحنیفه، امام شافعی و

حتی فلاسفه یونان و شاهان و حکمای قدیم ایران و چین و هند در تأیید آن نقل می‌کند و حکایاتی از سلاطین و خلفا و امرا و وزرا دانشمندان به مناسبت می‌آورد.

از این کتاب نسخه‌های متعدد (ایاصوفیا، قونیه، نخجوانی، مجلس، نفیسی، آستان قدس) در دست است که متن بر اساس آنها تصحیح شده است. چند فهرست بر سودمندی کتاب می‌افزاید.

مثنوی شیرین و فرهاد / سروده سلیمی جرونی، تصحیح نجف جوکار. - تهران: نشر میراث مکتوب، ۱۳۸۲، پنجاه + ۲۴۴ ص.

شیرین، همسر رومی / مسیحی خسرو پرویز بیشتر از هر زن دیگر در ادبیات فارسی شهرت دارد. فرهاد کوهکن هم به سبب دلباختگی به شیرین وارد ادبیات فارسی و تاریخ ایران شده است. داستان این دو به سبب حیای شیرین و صفای فرهاد توجه بسیاری از سخنرایان فارسی را به خود جلب کرده و سبب پدید آمدن منظومه‌های عاشقانه بسیار و گوناگون شده است، همچون همین مثنوی سلیمی جرونی که در حدود سال ۸۸۰ هـ در شیراز سروده شده است.

سلیمی جرونی (بندر عباسی) از شاعران نامدار و پرکار سده نهم است که افزون بر چندین غزل و قصیده یک مثنوی دیگر به نام منبع الاطوار داشته است و در واقع در صدد بوده که مجموعه‌ای همسنگ خمسه نظامی فراهم آورد ولی موفق نشده است، و چون تاکنون یک نسخه خطی از شیرین و فرهاد

در کتابخانه‌ای در ژنو) شناخته شده است معلوم می‌شود که این اثر، قطعاً به دلیل آشوبهای اجتماعی و کشمکشهای سیاسی، ناشناخته مانده است و لذا چاپ آن اقدامی ارزنده و در خور قدر دانی است.

بدایع الملح / تألیف ابومحمد مجدالدین قاسم بن حسین بن محمد طرائفی خوارزمی، ترجمه موفق بن طاهر خوارزمی، تصحیح دکتر مصطفی اولیایی. - تهران: نشر میراث مکتوب، ۱۳۸۲، سی و سه + ۲۱۲ ص.

ابومحمد مجدالدین قاسم طرائفی خوارزمی معروف به «صدرالافاضل» که در سالهای ۵۵۵ تا ۶۱۷ یعنی آغاز حمله مغول به ایران می‌زیسته است، از سخنوران نامی است که در نحو و خطب و فنون شعر و علوم ادبی و عربی و دیگر علوم رایج روزگار خود استاد بوده است. او دارای تألیفات فراوان در علوم لغت و ادب و جغرافیا و فقه است که بدایع الملح (نوهای نمکین) به زبان عربی در مقدمه و دوازده باب از آن جمله است.

کتاب شامل مجموعه‌ای از اشعار شاعران نامدار ایرانی و اقوال و حکایات عربی در زمینه امثال و حکم، مکارم اخلاق، افتخار نفس، شراب و غزل، اوصاف و تشبیهات، ثنا و شکر، مکاتبات، هجا، شکایت از روزگار، تهنیت و تعزیت، پیری و زهد لطایف حکایات است که ادیبی به نام موفق بن طاهر بن ابی سهل فاریابی آن را، ضمن حفظ متن عربی، به فارسی در آورده است. متن حاضر از روی

نسخه منحصر به فرد موجود در کتابخانه لاله‌لی ترکیه تصحیح و چاپ شده است.

تذکرة الشعراء / تألیف سلطان محمد مطربی سمرقندی، با مقدمه و تحشیه و تعلیقات علی رفیعی علا مرودشتی، با مقدمه اصغر جانفدا. - ج ۲. - تهران: نشر میراث مکتوب، ۱۳۸۲، ۸۰۲ ص.

تذکرة الشعراء مطربی، که غیر از تذکرة الشعراء دولتشاه سمرقندی است، به وسیله ادیب و شاعر و تذکره نویس تاجیک ماوراءالنهر یعنی سلطان محمد اصم سمرقندی (۹۶۶ تا ۱۰۴۰ ه. ق) و متخلص به «مطربی» تألیف شده است، اما به سبب شهرت تذکرة الشعراء دولتشاه ناشناخته و مغفول مانده است. لذا تاکنون فقط سه نسخه از آن (ازبکستان، تاجیکستان، کابل) شناخته شده است.

این کتاب که در سال ۱۰۱۳ ه. تألیف شده است شامل شرح حال و نمونه آثار بیش از سیصد و ده شاعر است که برحسب حروف ابجد تنظیم شده است. نام بسیاری از این شاعران پیش از این در منبع دیگری ذکر نشده و لذا جمع آمدن آنها در این مجموعه بس مغتنم است.

تذکرة الشعراء / تألیف دولتشاه سمرقندی، به اهتمام و تصحیح ادوارد براون. - تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۶۳۱ + ۱۶ ص (مقدمه به انگلیسی).

امیر دولتشاه پسر علاءالدوله بختیشاه از مؤلفان نامدار سده نهم هجری است که به سبب تألیف کتاب معروف تذکرة الشعراء

شهرت تمام یافته است. تاریخ ولادت و وفاتش دانسته نیست، اما این نکته مسلم است که تألیف تذکره الشعراء را در سال ۸۹۲ که ۵۰ ساله بوده تألیف کرده است، یعنی که با دو شخصیت بزرگ آن روزگار، مولانا عبدالرحمان جامی و امیرعلیشیر نوایی، هم‌عصر بوده است. تذکره الشعراء شامل شرح مختصر احوال و نمونه اشعار ۱۳۵ شاعر فاضل است که از «استاد رودکی» آغاز می‌شود و به «خواجه آصفی» پایان می‌گیرد و ضمن آن بسیار حکایات خواندنی و آموزنده نقل شده و فنون مختلف نظم فارسی به قلم رفته است.

اشعار عامیانه ایران در عصر قاجار /

گرد آورنده والتین ژوکوفسکی، به اهتمام و تصحیح دکتر عبدالحسین نوایی، تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۲۰۲ ص. یکی از نمودهای ارجمند فرهنگ ایران وجود اشعار و ترانه‌های عامیانه است که از دیرباز میان مردم رایج بوده و سینه به سینه نقل شده‌اند. این ترانه‌ها عمدتاً به مراسم مردمی (خوانندگی، عروسی، لالایی، چیستان سازی، و مضامین گوناگون) مربوط می‌شوند، اما کمتر کسی به فکر گردآوری آنها و تحقیق درباره آنها افتاده است. والتین ژوکوفسکی، محقق نامدار روس که در سالهای آخر سلطنت ناصرالدین شاه در تهران به سر می‌برده است تعدادی از این اشعار را گردآورده و در ۱۲۸۱/۱۹۰۲ ش منتشر کرده است که دکتر نوایی آن را با مقدمه و توضیحات به چاپ رسانده است.

آیین فتوت و جوانمردی / تألیف دکتر اسماعیل حاکمی. - تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۱۸۲ ص.

کتاب حاضر رساله دکتری مؤلف است که در سال ۱۳۳۹ زیر نظر مرحوم استاد نفیسی تألیف کرده است و ضمن آن آیین فتوت و طبقات فتیان و شیوه فتوت نامه نویسی شناسایی و تعریف شده است. مؤلف پس از این مقدمات به معرفی جوانمردان مشهور پرداخته و بخش عمده کتاب را به زندگی و احوال یعقوب لیث اختصاص داده است. چند پیوست و فهرست موجب مزید فایده کتاب است.

اسماعیلیه / تألیف دکتر مهدی محقق، تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۸۷ ص.

فرقه اسماعیلیه که پس از امام جعفر صادق(ع) امامت را از آن یکی از فرزندانش به نام اسماعیل می‌دانند تا ظهور عبدالله بن میمون قدام یکی از فرقه‌های عادی شیعه بود، اما پس از او تحولی در افکار و عقاید هواداران اسماعیل پدید آمد که با برآمدن خلفای فاطمی در مصر صاحب قدرت هم شدند. گروه ناصر خسرو به این مرام و قدرت یابی حسن صباح در ایران به پاگیری و دامنه یابی این فرقه انجامید. در این کتاب تاریخ اسماعیلیه و اصول عقاید ایشان تا حمله مغولان مورد بررسی قرار گرفته است.

تاریخ سند معروف به تاریخ معصومی / تألیف سیدمحمد معصوم بکری، تصحیح عمر بن محمد داود پوته. - تهران: اساطیر،

۱۳۸۲، سی و یک + ۳۵۲ + چهار صفحه (مقدمه به انگلیسی).

در سده‌های نهم و دهم هجری، با روی کار آمدن تیموریان در هند و صفویان در ایران و توجه سلاطین بابر به زبان و ادب فارسی، غالب نویسندگان و شاعران ایرانی به هند روی آوردند و موجب رونق و توسعه علوم و فنون مختلف از جمله تاریخ‌نویسی در هند شدند که تاریخ‌سند از آن جمله است. این کتاب را که سیدمحمد معصوم بکری (متوفی در ۱۰۱۹ ق) در حدود سال ۱۰۰۹ ق تألیف کرده است یک تاریخ عمومی است که با حوادث روزگار خلفای بنی‌امیه آغاز می‌شود و پس از آن تاریخ حضور مسلمانان در هند تا زمان مؤلف به تفصیل بیان شده است. توضیحات و تعلیقات مفصلی بر سودمندی کتاب می‌افزاید.

تاریخ کلیسای قدیم در امپراطوری روم و ایران / تألیف و. م. میلر، ترجمه علی نخستین. - تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۳۴۰ ص، فهرست، تصویر، نقشه.

کتاب که به وسیله یک محقق انگلیسی نگارش یافته است متشکل از هجده فصل متمایز است که ضمن آنها اوضاع عمومی جهان قبل از تولد عیسی(ع)، ظهور عیسی، منشأ کلیسا، توسعه مسیحیت در سده‌های اول تا چهارم، مسیحی شدن امپراتوری روم، وضع کلیسای ایران در سده‌های چهارم تا هفتم میلادی و کشاکش‌های ایران و روم بر سر سلطه بر عالم مسیحی تعریف و بررسی شده است.

تاریخ مبارکشاهی / تألیف یحیی بن احمد بن عبدالله السیهرندی، به سعی و تصحیح محمد هدایت حسن. - تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۲۷۸ + شش صفحه (دیباچه به انگلیسی).

یحیی بن عبدالله که در سده نهم ه. در دهلی می‌زیسته است در حدود سال ۸۳۸، به روزگار ابوالفتح مبارکشاه، سلطان دهلی، کتابی در تاریخ سلسله غوریان هند پرداخته و آن را به نام سلطان وقت تاریخ مبارکشاهی نامیده است. شامل حوادث سده پنجم هجری یعنی ورود قطعی مسلمانان به هند تا روزگار خود مؤلف.

تذکره همایون و اکبر / تألیف بایزید بیات، به سعی و تصحیح محمد هدایت حسن. - تهران: ۱۳۸۲، شش + ۳۳۶ + چهار صفحه (دیباچه به انگلیسی)، فهرست.

کتاب در شرح حوادث روزگار همایون و اکبر، سلاطین نامدار بابری هندوستان در چهار فصل تنظیم شده است. کتاب با سفر همایون از شهر بهکر به طرف خراسان و عراق و زیارت روضه امام رضا(ع) آغاز می‌شود. پس از آن «واقعاتی که در سنه ۹۵۳» رخ داده‌اند، بر آمدن میرزا کامران و بالأخره فتح هندوستان نقل شده است. تحریر کتاب در سال ۱۰۲۵ ق پایان یافته است.

خاطرات دیوان بیگی / به کوشش ایرج افشار(و) محمد رسول دریا گشت. - تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۳۸۷ ص، زرکوب،

فهرست.

میرزا حسین خان دیوان بیگی در حدود سال ۱۲۷۸ ق در کردستان متولد شد و در حدود ۱۳۳۴ ق در تهران درگذشت. او که در خانواده‌ای اشرافی زاده شده بود، چندین سال در نقاط مختلف از جمله در کردستان و تهران عهده‌دار سبک‌های دولتی بود. او خاطرات خود را از زندگی در کردستان و تهران ضبط کرده و ضمن آنها بسیاری از آداب و عادات و رسوم آن زمان را تشریح کرده و پرده از برخی از اسرار پشت پرده حکومت و دربار برداشته است.

شرح حال عبدالله بن المقفع / تألیف استاد عباس اقبال آشتیانی، به اهتمام عبدالکریم جریزه‌دار. - تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۱۲۵ ص.

عبدالله بن مقفع از مردم شهر فیروز - آباد فارس در سده اول هجری می‌زیست او به زبانهای قدیم ایران و عربی مسلط بود و تحصیلات عالی داشت و چندین اثر ایرانی را از پهلوی به عربی ترجمه کرد و به این ترتیب بخشی از میراث فرهنگی ایران را به عالم اسلام انتقال داد و سبب حفظ آن شد.

روانشاد عباس اقبال با استفاده از منابعی که در اختیار داشته است شرح احوال و آثار او را به صورت علمی تدوین و چاپ کرده است.

فتوت‌نامه؛ تاریخ، آیین، آداب و رسوم، به انضمام رساله فتوتیه / تألیف و

تصحیح و تحشیه دکتر محمد ریاض، به اهتمام عبدالکریم جریزه‌دار. - تهران: اساطیر، ۲۲۴ ص.

فتوت در معنای جوانمردی و ایثار و دفاع از ضعیف در جوامع شرقی سابقه قدیم دارد اما در عصر اسلامی گسترش و دامنه یافته و اصول و قواعد و آیین آن تنظیم و تدوین شده است، چندان که از سده چهارم به بعد رساله‌های متنوع به عربی و فارسی در تعریف و توصیف آن نگارش یافته است. دکتر محمدریاض، محقق پاکستانی که در دانشگاه تهران تحصیل کرده است رساله دکترای خود را به شناسایی و شرح آیین فتوت اختصاص داده و برای مزید فایده رساله فتوتیه میرسد علی همدانی را که در سده هشتم نگارش یافته است تصحیح کرده و در پایان کتاب آورده است.

نخبة الدهر فی عجایب البر و البحر /

تألیف شمس الدین محمد بن ابیطالب انصاری دمشقی، ترجمه دکتر سیدحمید طیبیان. - تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ۵۱۶ ص، نمایه عام.

یکی از دانشهایی که از دیرباز مورد توجه طلاب و دانشمندان جهان اسلام بوده است جغرافیاست، که در این رشته کتابهای متنوع آموزنده تألیف کرده‌اند و در حد توان به شناخت و شناساندن دنیای قدیم اهتمام ورزیده‌اند.

کتاب نخبة الدهر... تألیف علامه شمس الدین انصاری معروف به شیخ ربوه (۶۵۴ تا ۷۲۷ ق) از مهمترین و دقیق‌ترین آثاری است که در این زمینه نگارش یافته است و

در آن اطلاعات دقیقی درباره کره زمین، کانه‌ها، رودها، چشمه‌ها، کوهها، دریاها، کشورهای آن روزگار و شگفتی‌های آنها گرد آورده شده است.

استاندار و وزیر شد. در دوره وزارت مالیه با دکتر میلسپو، مستشار آمریکایی مالیه ارتباط و درگیری پیدا کرد که اسناد آن در این مجموعه گردآورده شده است.

نصرت الدوله و میلسپو / به اهتمام
دکتر ناصرالدین پروین (و) محمد رسول دریا گشت. - تهران: اساطیر، ۱۳۸۱، ۲۹۶ ص، تصویر، فهرست.

وجه دین / تألیف ناصر خسرو قبادیانی. -
تهران: اساطیر، ۱۳۸۲، ره + ۳۰۴ ص.
حکیم ناصر خسرو علوی قبادیانی، متولد سال ۳۹۴ و در گذشته به سال ۴۸۱ ق، شاعری متأله و اندیشمند بوده که دانش خود را در راه تبلیغ کیش اسماعیلیه به کار برده و سراسر عمر را در این راه گذرانده است. او صاحب تألیفات بسیار به نظم و نثر است که وجه دین از معروفترین آنهاست و در آن اصول عقاید و عبادات و آداب شیعه بر حسب عقیده اسماعیلیه تشریح و به قول خود ناصر خسرو «تأویل» شده است.

فیروز میرزا نصرت الدوله، فرزند عبدالحسین میرزا فرمانفرما و عزت الدوله دختر مظفرالدین شاه است که در ۱۳۰۶ ق در تبریز متولد شد و در ۱۳۱۶ ش به دستور رضا شاه در زندان سمنان به قتل رسید. او که از شخصیت‌های تحصیلکرده و فرنگ دیده آن زمان بود، پس از کودتای سیدضیا چند نوبت وکیل مجلس و